

MODDIY-TEXNIK TA'MINOT JARAYONLARINI BOSHQARISH VA REJALASHTIRISH USULLAR

Ermator Axrorjon Axatjon o'g'li - student

Andijon davlat texnika institute

Email. Ermatoraxrorjon002@gmail.com

Tel raqam: +998331232777

Annotatsiya: Ushbu maqolada moddiy-texnik ta'minot (MTT) jarayonlarini boshqarish va rejalashtirishning zamonaviy yondashuvlari tahlil qilingan. MTT tizimi korxonaning ishlab chiqarish jarayonini uzluksiz ta'minlashda muhim ahamiyatga ega bo'lib, bu jarayonlarning samarali tashkil etilishi korxonaning raqobatbardoshligi va iqtisodiy barqarorligini ta'minlaydi. Maqolada ehtiyojni prognozlashning statistik, tahliliy (ABC/XYZ) va iqtisodiy metodlari, yetkazib beruvchilarni tanlashda qo'llaniladigan tanlov, narx va sifat tahlillari keltirilgan. Shuningdek, zaxiralarni boshqarishning "Just in time" va "min-max" usullari, transport-logistik sxemalarni optimallashtirish, avtomatlashtirilgan tizimlar (ERP, SCM) va KPI ko'rsatkichlari orqali monitoring va nazorat qilish mexanizmlari tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari korxonada resurslardan samarali foydalanish, xarajatlarni kamaytirish va ishlab chiqarish uzluksizligini ta'minlashda MTT tizimini to'g'ri boshqarish muhimligini ko'rsatdi.

Аннотация:

В статье рассмотрены современные методы управления и планирования процессов материально-технического обеспечения (МТО) на предприятии. Эффективная организация МТО позволяет обеспечить бесперебойное производство, повысить конкурентоспособность и снизить издержки. В работе проанализированы методы прогнозирования потребностей (на основе статистики, ABC/XYZ анализа и данных потребления), подходы к выбору поставщиков (тендер, анализ цен и качества), а также системы управления запасами («точно вовремя», минимально-максимальный уровень).

Отдельное внимание уделено логистике, транспортным схемам и применению автоматизированных систем (ERP, SCM) и мониторингу с использованием KPI. Результаты исследования подтверждают важность комплексного и системного подхода к управлению МТО на современных предприятиях.

Abstract: This article explores modern approaches to managing and planning material and technical supply (MTS) processes within enterprises. Efficient MTS organization ensures uninterrupted production flow, reduces costs, and enhances competitiveness. The paper analyzes demand forecasting methods (statistical analysis, ABC/XYZ classification, consumption-based planning), supplier selection strategies (tendering, price and quality evaluation, long-term cooperation), inventory management systems (Just-in-Time, minimum-maximum stock levels), logistics and transportation optimization, as well as monitoring tools using KPI, internal audits, and automated systems such as ERP and SCM. The findings confirm that a systematic and integrated approach to MTS management significantly contributes to enterprise sustainability and operational efficiency.

Kalit soʻzlar: Moddiy-texnik taʼminot, ehtiyojni prognozlash, ABC/XYZ tahlili, yetkazib beruvchilarni tanlash, logistika, zaxiralarni boshqarish, ERP tizimi, SCM tizimi, ichki audit, KPI koʻrsatkichlar, transport-logistik sxema, ishlab chiqarish zanjiri, xarajatlarni optimallashtirish, nazorat va monitoring, minimal-maksimal zaxira, Just-in-time, raqobatbardoshlik, iqtisodiy samaradorlik, sifat nazorati.

Ключевые слова: Материально-техническое обеспечение, прогнозирование спроса, выбор поставщиков, логистика, управление запасами, ERP, SCM, KPI, мониторинг, эффективность.

Keywords: Material and technical supply, demand forecasting, supplier selection, logistics, inventory management, ERP, SCM, KPI, monitoring,

efficiency.

Moddiy-texnik ta'minot (MTT) jarayonlarini **boshqarish va rejalashtirish** – bu korxonani zarur resurslar bilan uzluksiz ta'minlashni ta'minlovchi muhim faoliyat yo'nalishidir. Bu jarayonlar korxonaning umumiy strategiyasi va ishlab chiqarish rejasiga mos ravishda tashkil etiladi.

Quyida MTT jarayonlarini **boshqarish va rejalashtirish usullari** va ularning amalga oshirilish tartibi keltirilgan:

-Talabni aniqlash va prognozlash o'z navbatida 3 ta usuldan iborat: Ular

Statistika asosida prognozlash; Ya'ni bu tarixiy (ya'ni oldingi davrga oid) ma'lumotlar asosida kelajakdagi ehtiyoj yoki natijalarni oldindan aytib berish usulidir. Moddiy-texnik ta'minotda bu usul, asosan, mahsulotlar yoki resurslarga bo'lgan **talabni rejalashtirish** uchun ishlatiladi.

Tahliliy yondashuv (ABC, XYZ tahlil usullari); Tahliliy yondashuv — bu moddiy-texnik ta'minotda tovarlar yoki resurslarni tahlil qilish orqali ularni boshqarishni optimallashtirish usulidir. Eng keng tarqalgan usullar bu ABC va XYZ tahlillari bo'lib, ular bir-birini to'ldiradi. Buning uchun kerakli ma'lumotlar: Mahsulot nomlari – korxonada ishlatiladigan asosiy material yoki ehtiyot qismlar ro'yxati. Yillik sarf miqdori – har bir mahsulotdan yil davomida nechta ishlatilgan. Bir dona narxi (so'mda) – mahsulotning bitta birligi qancha turadi. Oylar bo'yicha sarflanishi (agar bo'lsa) – bu

Sotuvlar va iste'mol darajasiga asoslangan hisob-kitoblar; **Sotuvlar va iste'mol darajasiga asoslangan hisob-kitoblar** — bu korxona yoki tashkilotda mahsulotlar yoki materiallarning qancha miqdorda xarid qilinishi, saqlanishi va iste'mol qilinishini aniqlash, tahlil qilish hamda kelajak uchun rejalashtirishga asoslangan iqtisodiy-uslubiy jarayondir.

Bularni amalga oshirish uchun oldingi davr iste'moli, ishlab chiqarish hajmi va rejadagi o'zgarishlarga qarab ehtiyojlar aniqlanadi. Mahsulotlar bo'yicha ustuvorlik darajasi aniqlanadi (masalan, A toifasidagi yuqori qiymatli tovarlar).

-Ta'minot manbalarini tanlashga keladigan bo'lsak buning ham 3ta usuli mavjud.

Tanlov (tender, savdolar orqali); **Tanlov (tender, savdolar orqali) — bu moddiy-texnik ta'minot jarayonida tovarlar, xizmatlar yoki ishlarni sotib olish uchun eng maqsadga muvofiq taklifni tanlab olish usulidir.** Ushbu yondashuv davlat va yirik aksiyadorlik jamiyatlarida, shuningdek, xususiy kompaniyalarda ham shaffoflik, iqtisodiylik va raqobatni ta'minlash uchun qo'llaniladi.

Tahlil asosida doimiy yetkazib beruvchilarni aniqlash; **Tahlil asosida doimiy yetkazib beruvchilarni aniqlash** — bu moddiy-texnik ta'minot tizimining muhim strategik bosqichi bo'lib, tashkilotga uzoq muddatli, ishonchli va samarali hamkorlikni ta'minlaydigan yetkazib beruvchilarni tanlash imkonini beradi.

Mahalliy va xorijiy bozorlardagi narx va sifat tahlili; **Mahalliy va xorijiy bozorlardagi narx va sifat tahlili** — bu moddiy-texnik ta'minot tizimini optimallashtirish uchun muhim vosita bo'lib, tashkilotga eng maqbul xarajatlar evaziga eng yuqori sifatli mahsulot yoki xizmatni tanlash imkonini beradi.

Yetkazib beruvchilarning narx, sifat, ishonchlilik va yetkazib berish muddatlariga qarab tanlanadi. Ta'minotchilar bilan shartnomalar tuziladi.

-Zaxiralarni boshqarish “Just in time” (aniq vaqtida yetkazib berish); Min-max (minimal va maksimal zaxira darajasi). Bularni amalga oshirish uchun omborlarda ortiqcha zaxirani oldini olish, lekin ishlab chiqarishni to'xtatib qo'ymaslik uchun optimal daraja saqlanadi. Zaxiralar doimiy nazoratda bo'ladi (inventarizatsiya).

-Logistika va transportni rejalashtirishning ham 3 ta asosiy usuli mavjud;

Ular Transport-logistik sxemalarni tanlash; Yo'nalishlarni optimallashtirish; Xarajatlarni kamaytirish usullari. Kabi usullari mavjud.

Bunda eng tejamkor va tez yetkazib berish yo'llari tanlanadi va Ichki logistika (ombor, tashish) optimallashtiriladi.

-Monitoring va nazorat qilish ham 3 xil usulda amalga oshiriladi.

KPI (Kalit Performance Indicator) asosiy ko'rsatkichlar orqali monitoring— bu moddiy-texnik ta'minot tizimidagi jarayonlar samaradorligini baholash, resurslardan oqilona foydalanishni nazorat qilish va strategik maqsadlarga erishish darajasini o'lchash usulidir.

Audit, ichki tekshiruvlar.— bu korxonaning moddiy-texnik ta'minot tizimida qonunchilik, ichki reglamentlar va moliyaviy intizomga rioya etilishini nazorat qilishga qaratilgan muhim jarayondir. Ular orqali ta'minot zanjiridagi kamchiliklar, suiiste'molliklar yoki samarasizliklar aniqlanadi va bartaraf etiladi. Avtomatlashtirilgan MTT tizimlaridan foydalanish ya'ni

(ERP Enterprise Resource Planning – Korxona resurslarini rejalashtirish)

SCM tizimi (Supply Chain Management – Ta'minot zanjiri boshqaruvi)

Har bir bosqichda xarajat, muddat, hajm bo'yicha monitoring olib boriladi. Kamchiliklar aniqlansa, tuzatish choralari ko'riladi va natijada: Agar bu jarayonlar to'g'ri rejalashtirilsa va boshqarilsa, korxona ishlab chiqarishni uzluksiz tashkil qiladi, korxonani xarajatlarini kamaytiradi, mahsulot sifati va raqobatbardoshligini oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. В.А Елькин. Совершенствование системы материально-технического снабжения предприятия на примере ОАО СинТЗ.
https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/35731/1/m_th_v.a.elkin_2015.pdf;
2. Zafarbek o'g'li, A. S. SHAHAR JAMOAT TRANSPORTINI ASOSLI SHAKLLANTIRISH ANDIJON SHAHRI MISOLIDA.
3. Nasirov I.Z. Intellektual transport tizimlari. Darslik. ISBN 978 -9910-799-39-6.
Andijon: Omadbek print number one, 2024- 227 b.
4. Nasirov I.Z. Transport vositalarining bort axborot tizimlari. Darslik. ISBN: 978-9910-08-049-4. Andijon: Omadbek print number one, 2024 - 140 b.
5. Gaffarov Makhammatzokir Toshtemirovich , Nasirov Ilham Zakirovich , Sobirova Tursunoy Abdipatto kizi , Hakimov Mavlonbek Solijon ugli. (2023). Recovery Of Fines From Drivers Of Foreign Vehicles. Journal of Pharmaceutical Negative Results, 3589–3591
<https://doi.org/10.47750/pnr.2023.14.03.446>.
6. Rustamjon o'g, T. R. H. (2023). METHODOLOGY OF FACTORS AFFECTING THE PRIORITY OF PUBLIC TRANSPORT IN ANDIJAN CITY IN THE EXAMPLE OF BUS DIRECTION NUMBER 21. JOURNAL OF SCIENCE, RESEARCH AND TEACHING, 2(11).
7. Gaffarov Maxammatzokir Toshtemirovich, & Nasirov Ilxam Zakirovich. (2023).
YANGI O'LCHOVLARDA EVROPA XAVFSIZLIGI. EVROPA ITTIFOQIDA YASHIL KELISHUV ISTIQBOLLARI. Scientific Impulse, 2(15), 935–942. Retrieved from
<http://nauchniyimpuls.ru/index.php/ni/article/view/13051>
8. Muhamedov Q.T., Ahmedov M.N. Ta'minot zanjiri menejmenti. –

Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2019.

9. Alimov.A.B. Korxona logistikasi Toshkent : Iqtisodiyot, 2018.

10. Сухоруков, А. И. Материально-техническое обеспечение: учебник – М.: Юрайт, 2020.

11. Мамедов, О. А. Логистика: учебник / О. А. Мамедов. – М.: Инфра-М, 2021.

12. Rahmatov, A. R. Transport logistikasi: darslik / A. R. Rahmatov. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.

13. Бауэр, Р. Управление цепями поставок: концепции, стратегии, практика / Р. Бауэр. – СПб.: Питер, 2019.